

RAPORTARE ȘTIINȚIFICĂ

I. REZUMATUL ETAPEI

În perioada 1 ianuarie – 31 decembrie 2021, activitățile proiectului: *De la frontiere medievale la granițe moderne. Organizarea militară a părților vestice ale Principatului Transilvaniei în secolele XVI-XVII* (acronim: EMBoT) (PN-III-P1-1.1-TE-2019-0457) s-au desfășurat în conformitate cu planul de realizare a proiectului. Activitățile de Studiu bibliografic (2.1) și Identificarea, selectarea și interpretarea de noi date din surse primare (2.2) au continuat din etapa anterioară. În vederea realizării acestor activități trei dintre membrii echipei au efectuat un stagiu de cercetare la Arhiva de Stat a Austriei, Viena. De asemenea, în această etapă de implementare a proiectului, membrii echipei de cercetare au efectuat și activități de redactare și editare (2.3), în vederea pregătirii unui volum de studii, dar și pentru pregătirea articolelor științifice și a prezentărilor de conferință.

În această etapă s-au făcut progrese considerabile pentru atingerea obiectivelor proiectului. Prin activitățile de cercetare fundamentală au fost identificate și analizate aspecte inedite ale impactului social, economic și tehnologic al conflictelor militare asupra organizării frontierei de vest a Principatului Transilvaniei. Rezultatele cercetării au fost valorificate în cadrul unor articole de specialitate și prezentări de conferință. În această etapă au fost trimise spre publicare patru articole științifice ce se adaugă celor două articole trimise spre publicare în etapa anterioară. O parte din rezultatele cercetării desfășurate în această etapă au fost diseminate și sub formă de prezentări susținute în cadrul unor conferințe internaționale.

II. DESCRIEREA ȘTIINȚIFICĂ ȘI TEHNICĂ

Activitatea 2.1 - Studiu bibliografic

În această etapă membrii echipei de cercetare au continuat analiza literaturii de specialitate referitoare la impactul social, economic și tehnologic al războiului asupra organizării frontierei de vest a Transilvaniei în epoca modernă timpurie. O atenție deosebită a fost acordată dezbaterii referitoare la terminologia utilizată pentru a identifica delimitările teritoriale în epoca modernă timpurie (*frontier/border*). Câteva dintre cele mai recente contribuții la această dezbateri, foarte utile pentru stabilirea unui context mai general în care se încadrează și cazul particular al frontierei/graniței de vest a Transilvaniei sunt: David

Abulafia, "Introduction: Seven Types of Ambiguity, c. 1100–c. 1500", in David Abulafia, Nora Berend (eds.), *Medieval Frontiers: Concepts and Practices* (London and New York: Routledge, 2016); Christian Langer, Manuel Fernández-Götz, "Boundaries, Borders and Frontiers: Contemporary and Past Perspectives, in Political and Economic Interaction on the Edge of Early Empires", ed. by David A. Warburton, *eTopoi: Journal for Ancient Studies*, Special Volume 7 (2020); Kerry Goettlich, "The rise of linear borders in world politics", *European Journal of International Relations*, 25 (2019); Reingard Esser, Steven G. Ellis, "Introduction: Border Regions in early Modern Europe", in Reingard Esser, Steven G. Ellis (eds.), *Frontier and Border Regions in Early Modern Europe* (Hanover: Wehrhahn Verlag, 2013); Daniel Power, Frontiers: Terms, "Concepts, and the Historians of Medieval and Early Modern Europe", in Daniel Power, Naomi Standen (eds.), *Frontiers in Question: Eurasian Borderlands, 700-1700* (New York: Palgrave Macmillan, 1999).

De asemenea, studiul bibliografic a avut în vedere și alte contribuții istoriografice relevante pentru diverse aspecte precum:

- contribuția militară a sașilor la apărarea frontierei de vest a Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea (Georg Eduard Müller, *Die Sächsische Nationsuniversität in Siebenbürgen. Ihre verfassungs- und verwaltungsrechtliche Entwicklung. 1224-1876*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 44, 2-3 (1928), 382-402; Georg Eduard Müller, *Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Siebenbürgisch-Deutschen Nationsuniversität 1141-1876* (Hermannstadt: Krafft & Drotleff Verlag, 1941), 27-28).

- organizarea frontierei de vest în deceniile de formare a Principatului Transilvaniei (1541-1571) (K. Kovács, Fortresses-Building in 16th- Century Transylvania. The Recruitment of Labour Force. *Transylvanian Review*, XXI, 2012, Supplement No. 2, 163-181; T. Oborni, From province to principality: continuity and change in Transylvania in the first half of the Sixteenth century. In Zombori I., *Fight against the Turk in Central-Europe in the first half of the Sixteenth century* (pp. 165-179), Budapest, 2004: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség.)

- reorganizarea frontierei Transilvaniei după cucerirea Habsburgică de la finalul secolului al XVII – lea (Rolf Kutschera, *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen 1688-1869* (Köln-Viena: Böhlau Verlag, 1985); Rolf Kutschera, *Guvernatorii Transilvaniei, 1691-1774*, în Anuarul Institutului de Istorie Națională, Nr. IX, Tipografia „Cartea Românească din Cluj”, Sibiu, 1944; R. J. W. Evans, *Austria, Hungary, and the Habsburgs Central Europe c. 1683-1867*, New York, 2006.)

Activitatea 2.2 Identificarea, selectarea și interpretarea de noi date din surse primare

Examinarea surselor documentare și narative a reprezentat principala activitate pentru întreaga echipă de cercetare în această etapă.

Membrii echipei au efectuat un stagiul de cercetare la Arhiva de Stat a Austriei, Viena și Biblioteca Națională a Austriei, în perioada 04.07 – 15.07. 2021. Printre fondurile documentare și manuscrisele investigate s-au numărat:

- Österreichisches Staats Archiv, Haus-Hof- und Staats Archiv, Ungarische Akten, Allgemeine Akten, fasc. 6 - 176.
- Haus-Hof- und Staats Archiv, Ungarische Akten, Miscellanea: fasc. 431, 432.
- Haus-Hof- und Staats Archiv, Ungarische Akten, Specialia, Kriegsakten: fasc. 18, 31, 32, 374/375.
- St.K. Noten a.d. Siebenburg Hofkanzlei, 1751-1814.
- Ungarische Akten, Transilvania separata, 1743-1749 și 1750-1755.
- Staatkanzlei provinzen Siebenburgen, 1751-1860.
- Österreichische National Bibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken.

O altă categorie de surse inedite examinate în această perioadă o reprezintă manuscrisele: Ms 427, *Békés Gáspár élete és levelezése* și Ms 447, *Akták és levelek*, din colecția Endre Veress, de la Departamentul de Manuscrise și Cărți Rare al Bibliotecii Academiei Maghiare de Științe, Budapesta.

Și în această etapă echipa de cercetare a investigat surse de arhivă accesibile în baze de date on-line (arhivamedievala.ro și hungaricana.hu) sau publicate în cadrul unor ediții/colecții de documente precum: Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sibiu, Fond: Primăria orașului și scaunului Sibiu, Socoteli consulare, Reg. Nr. 72 [1558], 77-88 [1561-1568] și 90-91 [1570-1571]; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), Budapest. A 57 - Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii; *Transilvania între Habsburgi și Poarta Otomană la mijlocul secolului al XVI-lea (Documente din Arhiva Cancelariei de Stat de la Viena)*, ed. Costin Feneșan, Cristina Feneșan, Cosmopolitan Art, 2013; *Corpus Juris Hungarici, Magyar törvénytár, 1540-1848 évi Erdélyi törvények*, ed. Kolosváry S. Óváry K., Budapest, 1900; M. Milles, *Siebenbürgischer Würg-Engel oder chronicalischer Anhang des 15 Saeculi nach Christi Geburth aller theils in Siebenbürgen theils Ungern und sonst Siebenbürgen angränzenden Ländern fürgelauffener Geschichten Worausz nicht nur allein die grewligst*

bluttige Anschläge, Kriege und Zeittungen der Ober-Regenten Sachsischer Nation.
Hermannstadt: Fleischer, 1670.

Din sursele cercetate, reprezentând un interval cronologic extins (sec. XVI-XVIII), membrii echipei au selectat datele relevante pentru organizarea frontierei de vest a Transilvaniei. Desfășurarea conflictelor militare, organizarea domeniilor de cetate, dinamica socială a comunităților din zona de frontieră precum și gestionarea diverselor probleme de natură economică și administrativă de către instituțiile centrale și locale au reprezentat câteva dintre cele mai frecvente aspecte. O parte semnificativă din noile date colectate au fost valorificate în cadrul studiilor pregătite de membrii echipei în această etapă sau diseminate în cadrul unor conferințe științifice internaționale.

Activitatea 2.3 Redactare și editare

În această etapă, au apărut două articole trimise spre publicare de membrii echipei încă din etapa anterioară. De asemenea au fost pregătite alte două articole care au trecut prin procesul de peer-review și au fost acceptate pentru publicare de reviste indexate în baze de date internaționale. Alte două articole se află în etapa de evaluare.

De asemenea, membrii echipei au fost implicați în pregătirea unui volum colectiv de studii intitulat: *From Medieval Frontiers to Early Modern Borders in Central and South-Eastern Europe*. Pe lângă contribuțiile celor patru membri ai echipei de cercetare, volumul va include studii ale unor specialiști din instituții de cercetare și învățământ superior precum: Universitatea Eötvös Loránd, Budapesta; Institutul de istorie din Belgrad; Centro Studi Adria-Danubia, Duino Aurisina, Trieste; Institutul de istorie Nicolae Iorga, București; Universitatea din Timișoara; Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu etc. Procesul de editare a început în această etapă și va fi continuat în etapa următoare când volumul va fi trimis spre publicare.

Rezultate:

O mare parte din rezultatele obținute în această etapă sunt corelate cu primul obiectiv al proiectului, analiza impactului social al războiului asupra frontierei de vest a Transilvaniei. Investigarea surselor oficiale și narrative a evidențiat faptul că dinamica socială în zona de frontieră a fost profund marcată de război. Atât campaniile militare de anvergură cât și diversele forme de conflict local au modelat comportamentele și relațiile sociale în cadrul comunităților din „zonele de margine”. Identificare unui grup de nobili influenți la frontiera de vest a Transilvaniei, care printr-o analogie cu situația de la frontiera europeană a

Imperiului Otoman pot fi desemnați ca *marcher lords* (lorzi ai frontierei), reprezintă o contribuție inovatoare a articolului *Political Boundaries and Territorial Identity in Early Modern Central Europe: the Western Frontier of Transylvania in the Middle of the Sixteenth Century*. Rezultatele analizei detaliate a evoluției grupurilor sociale cu obligații militare din zona frontierei, precum darabații și soldații din garnizoanele permanente ale fortificațiilor, au fost desemnate în cadrul prezentărilor de conferință: *Defending the borders and the court of the prince: the role of the guardsman (drabant/darabont) in the Transylvanian military organization during the second half of the Sixteenth century* și *Daily Life on the Western Frontier of Transylvania: the Garrison of Hust (Huszt/Xyct) Fortress in the second half of the Seventeenth Century*. Impactul războiului asupra comunităților locale, prin generarea unui proces de mobilitate/migrație a fost evidențiat în cadrul prezentării: *Run away, better than stay: refugees from southern border areas in 17th century Transylvania*. În urma cercetărilor întreprinse în această etapă am constatat că procesul de tranziție de la frontiere medievale la granițe moderne are o mare amploare. În cazul particular al Transilvaniei, o serie de modificări sociale semnificative se petrec și în deceniile ce au urmat cuceririi Habsburgice de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. O parte din aceste transformări instituționale și sociale au fost analizate în articolul: *Regimentele de graniță din Transilvania și eficiența lor în prevenirea izbucnirii epidemiilor de ciumă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*.

Progrese semnificative au fost făcute și în ceea ce privește atingerea celui de al doilea obiectiv, identificarea impactului economic al războiului asupra frontierei apusene a Transilvaniei. Cercetările dedicate delimitărilor teritoriale în epoca modernă timpurie (sec. XVI-XVIII) au evidențiat diferențe semnificative între zonele de frontieră (*borderland*) și zonele interne (*hinterland*). Diferențe notabile, în special în ceea ce privește evoluția economică, am constatat și în cazul Transilvaniei. Statul modern timpuriu transilvănean și-a concentrat resursele umane și materiale din zona de frontieră în vederea asigurării securității teritoriale. În multe situații chiar și resursele *hinterland*-ului transilvănean au fost mobilizate pentru a proteja frontiera de vest a țării. Acest proces a fost identificat și analizat în cadrul articolului: *The Transylvanian-Saxon University at War: "Trabanten" in John Sigismund Szapolyai's Campaigns at the North-Western Borders of Transylvania (1561-1567)*. Construcția, consolidarea și întreținerea cetăților importante din sistemul defensiv apusean dar și a altor tipuri de fortificații, precum castele sau chiar așezări urbane fortificate, au implicat costuri materiale de mare anvergură. Am surprins această situație economică prin analiza unor surse documentare contemporane foarte valoroase, conștiințele domeniilor de cetate și

inventarele acestora. Un studiu de caz relevant pentru acest proces îl reprezintă articolul: *Viața cotidiană într-o fortificație de frontieră: castelul Aghireșu la jumătatea secolului XVII.*

Cercetările efectuate în această etapă au generat rezultate relevante și pentru problema transferului de tehnologie și cunoaștere militară, cel de al treilea obiectiv al proiectului. Pătrunderea inovațiilor de natură arhitectonică (fortificațiile de tip bastionar) reprezintă un subiect ce a fost adesea abordat în literatura de specialitate, referitoare la Europa modernă timpurie în general dar și la Transilvania princiară în mod particular. Inovațiile de natură organizațională precum și problema transferului de tehnologie militară au rămas însă mai puțin cercetate până în prezent, în special în cazul Transilvaniei. Rezultatele cercetărilor efectuate în această etapă indică faptul că frontiera de vest a Transilvaniei a reprezentat un spațiu foarte receptiv atât la influențe venite dinspre statele creștine ale Europei cât și dinspre Imperiul Otoman. Organizarea unor efective militare permanente sau semi-permanente a căror obiectiv principal era apărare „zonelor de margine” este un aspect fundamental al procesului de tranziție de la frontierele medievale la granițele moderne. Câteva din prezentările de conferință dar și articolele trimise spre publicare în această etapă au evidențiat în mod detaliat acest proces: *Defending the borders and the court of the prince: the role of the guardsman (drabant/darabont) in the Transylvanian military organization during the second half of the Sixteenth century; Daily Life on the Western Frontier of Transylvania: the Garrison of Huszt/Xyct Fortress in the second half of the Seventeenth Century; The Transylvanian-Saxon University at War: “Trabanten” in John Sigismund Szapolyai’s Campaigns at the North-Western Borders of Transylvania (1561-1567); Regimentele de graniță din Transilvania și eficiența lor în prevenirea izbucnirii epidemiilor de ciumă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.* Dincolo de impunerea unor noi elemente arhitecturale (bastioanele), procesul de modernizare al fortificațiilor de graniță a implicat și diversificarea inventarului de armament, muniții și provizii. În această privință câteva contribuții semnificative sunt aduse de articolele: *Political Boundaries and Territorial Identity in Early Modern Central Europe: the Western Frontier of Transylvania in the Middle of the Sixteenth Century; Viața cotidiană într-o fortificație de frontieră: castelul Aghireșu la jumătatea secolului XVII.*

Rezultatele cercetării obținute și diseminate până în această etapă de desfășurare a proiectului au adus contribuții semnificative la înțelegerea procesului de tranziție de la frontiere medievale la granițe moderne în cazul Transilvaniei moderne timpurii. În prima parte a intervalului cronologic avut în vedere (sec. XVI), limita apuseană a Transilvaniei păstrează un caracter pregnant de frontieră medievală, care poate fi caracterizată ca o zonă vagă și fluidă de contacte și schimburi. Spre finalul secolului al XVII-lea și chiar în secolul al

XVIII-lea transformările sociale, economice și tehnologice asociate conceptului de graniță modernă devin din ce în ce mai evidente. Aceste transformări se produc în contextul conflictelor militare ce au afectat Europa Centrală și de Sud-Est în epoca modernă timpurie.

I. Articole

Articole publicate (trimise spre publicare în etapa anterioară):

Livia Magina, Claudiu Călin, „O familie armalistă la frontiera de vest a Principatului Transilvaniei: Polyk de Oradea”, *Banatica*, 30 (2020), pp. 191-212 (revistă indexată în: EBSCO, ERIH PLUS, CEEOL).

Florin Nicolae Ardelean, „War and Social Conflicts in Early Modern Border Areas: Colonel Ludovicus de La Borde and Satu Mare (Szatmár) Fortress (1673–77)”, *Hiperboreea*, Vol. 8, No. 1, pp. 16-37. (revistă indexată în: Web of Science ESCI, EBSCO, CEEOL, ERIH PLUS).

Articole acceptate pentru publicare:

Liviu Cîmpeanu, „The Transylvanian-Saxon University at War: “Trabanten” in John Sigismund Szapolyai’s Campaigns at the North-Western Borders of Transylvania (1561-1567)”, *Acta Musei Napocensis. Historica*, 58/II, 2021.

Florin Nicolae Ardelean, „Political Boundaries and Territorial Identity in Early Modern Central Europe: the Western Frontier of Transylvania in the Middle of the Sixteenth Century”, *Territorial Identity and Development*, Vol. 6, Nr. 1, 2021.

Articole în evaluare:

Romulus-Gelu Fodor, „Regimentele de graniță din Transilvania și eficiența lor în prevenirea izbucnirii epidemiilor de ciumă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea”, *Banatica* (revistă indexată în: EBSCO, ERIH PLUS, CEEOL)

Livia Magina, „Viața cotidiană într-o fortificație de frontieră: castelul Aghireșu la jumătatea secolului XVII”, *Studii și Materiale de Istorie Medie* (revistă indexată în: ERIH PLUS, CEEOL)

II. Prezentări conferințe:

Livia Magina, Run away, better than stay: refugees from southern border areas in 17th century Transylvania, *Borders and Communities in Central and South-Eastern Europe*, West University of Timișoara, 16-17 March, 2021.

Florin Nicolae Ardelean, Defending the borders and the court of the prince: the role of the guardsman (drabant/darabont) in the Transylvanian military organization during the second half of the Sixteenth century, *Borders and Communities in Central and South-Eastern Europe*, West University of Timișoara, 16-17 March, 2021.

Florin Nicolae Ardelean, Daily Life on the Western Frontier of Transylvania: the Garrison of Hust (Huszt/Xyct) Fortress in the second half of the Seventeenth Century, *Politics and Society in Central and South-Eastern Europe. Daily life in medieval and early modern times (11th – 17th centuries)*, 7-8 October 2021, National Museum of Banat, Timișoara.

Concluzie:

Activitatea de cercetare fundamentală (studiul bibliografic, identificarea, selectarea și interpretarea de noi date din surse primare, precum și activitatea de redactare și editare) s-a desfășurat conform parametrilor asumați în cadrul contractului. În această etapă s-au făcut progrese consistente în ceea ce privește activitatea de diseminare a rezultatelor cercetării. Membrii echipei de cercetare au susținut 3 prezentări la conferințe internaționale care se adaugă la cele două din etapa anterioară. De asemenea, până la finalul acestei etape au fost pregătite 6 articole ce se află în diferite stadii (2 publicate, 2 acceptate pentru publicare, 2 în curs de evaluare).

Cluj-Napoca, noiembrie 2021

Director proiect,
Dr. Ardelean Florin Nicolae

